

ח. מהות חג חנוכה והמאבק עם היוונים / ספר נר מצוה חלק ב - ענייני החג

הקשר בין אופי ההתנגדות של יוון לישראל להתנגדותם למקדש ולתורה

והתבאר כי מלכות יוון הוא מוכן להתנגד לישראל, במה שיש להם תורה ומצוות אלוהיות. כי אל מלכות זו שייך לה החכמה, שהיא שכל האדם בלבד, לא השכל האלוהי הנבדל, אשר היא התורה האלוהית, שהיא השכל הנבדל האלוהי לגמרי. וכן אל בית המקדש, שיש לו מעלה אלוהית קדושה, הם מתנגדים ביותר לה, המלכות הזאת.

כי התורה ובית המקדש הם שתי מדרגות זו על זו⁴⁰⁰. כמו שאמרו בכל מקום שני אלו יחד (אבות ה, כ): "יהי רצון מלפניך ה' אלוהינו, שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, ותן חלקינו בתורתך", כמו שהוא מבואר במקום אחר. ולכך היו מתנגדים אל המצוות התורה ולבית המקדש בפרט⁴⁰¹.

הערות - ילמד ענוים דרכו

400 בית המקדש ומעליו התורה. ז"ל המהר"ל בגבורות השם פרק ח: "ר"ש בן אבא משום רבי יוחנן: ארבע דברים הראה לו הקדוש ברוך הוא: גהינם ומלכויות, מתן תורה ובית המקדש. אמר לו: כל זמן שבניך עוסקים בשתיים - ינצלו משתים..." כי כמו שבאדם הלב והמוח עיקר האדם, הלב שממנו החיות והמוח ששם השכל, כך בכלל העולם בית המקדש והתורה עיקר מציאות העולם. וכמו שהלב הוא באמצע האדם וממנו מקבלים חיות ושפע כל האיברים - כך בית המקדש באמצע העולם ממנו מקבלים כל הארצות חיות ושפע. וכמו שהמוח שם שכל האדם - כך התורה שכל העולם. נמצא שהתורה ובית המקדש הם עיקר הנמצאים. ואלו שני דברים הם צמודים יחד תמיד, כי בית המקדש הוא בארץ והוא שלמות העולם הגשמי, והתורה היא שכלית... "והתורה מנהלת גם את סדרי בית המקדש. מצד שני ללא השכינה ששורה במקדש אין לומדי התורה יודעים לכוון לאמיתתה של התורה האלוהית, ועל כן לשכת הגזית יושבת במקדש, וכמו שביארו ר"ה"ל (כוזרי ג, לט-מא) והרמב"ן (דברים יז, יא).

401 כי נבוכדנצר לא היה לו עניין לבטל את העבודה במקדש, אלא רק שיכנעו תחת ידו, ורק כשלא נכנעו ומרדו - החריבו כדי שלא ימרדו בו. וכורש מלך פרס אף רצה לסייע בבנינו (ואף אחשוורוש רק עצר את הבנייה אך לא טימא ולא החריב את מה שכבר נבנה). ומלכות רומי לא רצתה לבטל את העבודה אלא למחות שם ישראל. אבל היוונים רצו לאבד את קדושת המקדש, ועל כן לא החריבו אותו אלא טימאו אותו וגזרו גזרות על שמירת התורה ובעיקר בעניין קדושת ישראל, כברית המילה ועריות והתבוללות.

מסלול 1: יום ד לפרשת מקץ

מסלול 2: יום א לפרשת מקץ

ולכך הנס שנעשה להם היה בנרות של בית המקדש, "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו,כג).

ושמונה ימים שנעשה להם הנס – מורה על מעלת התורה, כמו שבארנו זה במקום אחר (כי מספר שבע מורה על הקדושה שבטבע, כמו ביהמ"ק, והתורה היא הקדושה שמעל לטבע הנרמזת במספר שמונה). והרי יסד דוד מזמור "אֲשֶׁרֵי תְמִימֵי דָרְךָ" (תהלים קיט) על התורה, בתמניא אפי' (לכל אות מאותיות הא"ב יש שמונה פסוקים). ועוד סדר: "לְמַנְצַחַת מְזֻמֹּר לְדָוִד הַשְּׁמַיִם מְסֻפְּרִים כְּבוֹד אֱלֹהֵי וְגו'" (תהלים יט, א-ז) – שבעה פסוקים (על שבח הבורא בטבע), ואחר שבעה פסוקים: "תורת ה' תמימה" (שם ח). כי אלו ז' פסוקים – הם העולם הזה, והתורה היא (מ)על העולם הזה שנברא בו' ימי בראשית. לכך מדרגה השמינית – היא התורה⁴⁰².

ולכך: "שְׁבַעַה שְׁבַעַת תְּסַפֵּר" (דברים טז, ט) – עד החמישים, שהוא אחר השבעה, הוא מתן תורה. ודבר זה ביארנו באריכות במקום אחר.

לכך הנס של חנוכה ראוי שיהיה שמונה ימים, זה אחר זה. ועוד יתבאר טעם לזה בסמוך.

פירוש המהר"ל לסוגיות הגמרא בענייני חנוכה – מסכת

שבת פרק ב⁴⁰³

ואמרו: "מאי חנוכה? דתנו רבנן: בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון, ודלא למגור בהון תענית. שכשנכנסו יונים בהיכל, טמאו כל השמנים שבהיכל. וכשגברה יד מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. ונעשה בו נס, והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ח' ימים, בהלל ובהודאה"⁴⁰⁴.

ואם תאמר: וכי בשביל שנעשה להם נס בהדלקה, שלא תהיה בטילה ההדלקה, היו

הערות – ילמד ענוים דרכו

402 עיין עוד בהקדמת המהר"ל לתפארת ישראל.

403 גם בספריו האחרים המהר"ל מפרש את הפרק בגמרא העוסק בענייני החג. למשל בנצח ישראל הוא מפרש את מדרשי החורבן שבמסכת גיטין, ובתפארת ישראל הוא מפרש את מדרשי מתן תורה שבמסכת שבת בפרק התשיעי. וזאת כתפיסה חינוכית שאת בירור מהות החגים ניתן למצוא אצל חז"ל.

404 מלשון מגילת תענית ניכר שתקנת החג לא נעשתה על הנצחון של החשמונאים אלא על נס פך השמן (וזאת בניגוד לדברי הרמב"ם בהל' חנוכה שכתב את שניהם), ומכאן שאלתו של המהר"ל.

מסלול 1: יום ד לפרשת מקץ
מסלול 2: יום א לפרשת מקץ

קובעין חנוכה? כי מה שחייב להודות ולהלל, זהו כאשר נעשה לו נס בשביל הצלתו⁴⁰⁵, ולא בשביל שנעשה לו נס לעשות המצווה, כי אין המצווה הנאה אל האדם⁴⁰⁶.

ולפי הדברים אשר ביארנו למעלה, כי כוונת היוונים לבטל התורה והקדושה של ישראל, כי המצווה (=ציווי ה') לנו היא המעלה שכלית האלוהית, ובוודאי ביטול התורה הוא ביטול ישראל, וכל העולם היה בטל! ולפיכך נעשה להם הנס במצוות הדלקה, שהיא מצווה אחת מן מצוות התורה, שבאו היוונים לבטל התורה ומצוותיה מן ישראל. ומצווה זאת גם כן היא - בבית המקדש, אשר כל כוונת היוונים היה לבטל התורה השכלית והקדושה מישראל, ועיקר הקדושה הוא בית המקדש. ולפיכך קבעו הדלקת הנרות, זכר לנס שנעשה להם במצוות ההדלקה. (הרי שהנס מגלם בקרבו את עיקר המאבק והמלחמה - החזרת קיום התורה והקדושה לישראל).

ועוד יש לומר: שעיקר מה שקבעו ימי חנוכה - בשביל שהיו מנצחים את היוונים. רק שלא היה נראה שהיה כאן ניצחון הזה על ידי נס שעשה זה השם יתברך ולא היה זה מכוחם וגבורתם. ולפיכך נעשה הנס על ידי נרות המנורה, שידעו שהכל היה בנס מן השם יתברך, וכך המלחמה שהיו מנצחין ישראל - היה מן השם יתברך⁴⁰⁷.

ודווקא נס זה נעשה, כי עיקר רשעת היוונים שטימאו את ההיכל, וכמו שאמרו בכל מקום (ע"ז נב, ב): "אבני המזבח ששיקצו אנשי יוון" וכן בכמה מקומות⁴⁰⁸. והשם יתברך ראה רשעתם שטימאו היכל שלו, וגם כן גזרו שמד לבטל התורה ומצוותיה,

הערות - ילמד ענוים דרכו

405 פסחים קי"א: "והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהן תקנו להן לישראל, שיהו אומרין אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן".

406 אלא לעול על האדם, כמבואר בתפארת ישראל פרק ו'. ועל כן אם היה אנוס - הרי הוא פטור, ומה יש לו לעשות שמחה על שהצליח להתחייב על ידי נס?

407 עיין ברמב"ן בסוף פרשת בא וכן בתורת ה' תמימה: "ומן הנסים הגדולים המפורסמים - אדם מודה בנסים הנסתרים, שהם יסוד התורה כולה..."

408 עיין ב"ח (א"ח תרע"ד), על ההלכה שבחנוכה לא קבעו סעודות מצווה, שכתב: "ואיכא למידק: היא גופה קשה, למה לא קבעום 'למשתה ולשמחה' כמו בפורים?

ונראה דבפורים עיקר הגזירה היתה - לפי שנהנו מסעודתו של אותו הרשע (מגילה יב, א), ועל כן נגזר עליהם להרוג ולאבד את הגופים שנהנו מאכילה ושתייה של איסור ושמחה ומשתה של איסור, וכשעשו תשובה - עינו נפשותם וכמו שאמרה אסתר: 'לך כנוס את כל היהודים [וגרין] ואל תאכלו ואל תשתו שלושת ימים וגו'' ולפיכך קבעום למשתה ויום טוב - לזכור עיקר הנס.

אבל בחנוכה עיקר הגזירה היתה על שהתרשלו בעבודה, ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה, כדתניא בברייתא (אוצר מדרשים עמ' 193 ד"ה דור) שגזר עליהן אותו הרשע לבטל התמיד, ועוד אמר להם: מצווה אחת יש בידם - אם אתם מבטלין אותה מידם כבר הם אבודין, ואיזה? זה הדלקת מנורה, שכתוב בה: 'להעלות נר תמיד' - כל זמן שמדליקין אותן תמיד הם עומדין כו' עמדו וטימאו כל השמנים. וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה - הושיעם ה' על ידי כהנים עובדי העבודה בבית ה'. על כן נעשה הנס גם כן בנרות, תחת אשר הערו נפשם למות על קיום העבודה. ולפיכך לא קבעום אלא 'להלל ולהודות' שהיא העבודה שבלב".

מסלול 1: יום ד לפרשת מקץ

מסלול 2: יום א לפרשת מקץ

ונתן כוח ביד חשמונאי - שהם כוהנים עובדי השם בהיכלו, ואלו נצחום דווקא, ולא אחרים. כאשר נצחום - טיהרו את המקדש. וכאשר לא היה להם שמן, נעשה להם נס, שיוכלו לטהר ולחנך הבית.

ולכך נקרא "חנוכה", שהיו מחנכין את בית המקדש, אחר שטימאו אותו בני יוון. ולפיכך הנס הזה שנעשה בשמן, הוא הניצחון שנצחו ישראל היוונים, כי הניצוח היה בשביל שטימאו את ההיכל, והשם יתברך רצה בעבודת ישראל, ולכך נעשה הנס בנרות.

שאלות מנחות:

- ✦ בימינו תנועות המוסר ביחס לבעלי חיים יוצרות קושי מוסרי ושכלי בעבודת הקרבנות. כיצד זה קשור לכוח יוון שמבטל את העבודה במקדש?
- ✦ מה היה חסר בבית המקדש של בית שני שאפשר ליוון להתגבר על המקדש?
- ✦ כיצד קודש הקודשים מבטל את כוחם של יוון? (ועיין ריה"ל בכוזרי ג,ג)⁴⁰⁹

הערות - ילמד ענוים דרכו

409 "אתה זובח את הכבש למשל, ומתלכלך בדמו ובהפשטת עורו ובשטיפת בני מעיו ובהדחתו, בניתוחו לאברים ובזריקת דמו, בעריכת עצי המזבח ובהדלקת אישו ובסדור מערכתו. ולולא היה כל זה במצוות האלוהית", היית בז לכל המעשים האלה והיית חושב כי מרחיקים הם מן האלוהית, לא מקרבים אליו. אולם אם אחרי אשר השלמת את המעשה כמצווה עליך, נראתה לעיניך אש מן השמים, או מצאת בלבך רוח אחרת אשר לא הייתה אתך עד הנה, או חלומות צורקים נראו לך, או אותות נפלאים - מיד תדע כי כל אלה נובעים מן המעשה אשר עשית ומן העניין העצום ההוא אשר בו דבקת ואליו הגעת".

מסלול 1: יום ד לפרשת מקץ

מסלול 2: יום א לפרשת מקץ